

УДК 338.001.36:65.011.4

Олена Ковальчик

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ ДЕФІНІЦІЇ «ПРОВАЙДИНГ ЕФЕКТИВНОСТІ»

***Анотація.** В статті проаналізовано основні підходи до визначення економічної сутності категорії «ефективність», досліджено існуючий концептуальний підхід до терміну «провайдинг». Наведено власну точку зору на трактування дефініції «провайдинг ефективності».*

***Ключові слова:** ефективність, результативність, ефект, результат, провайдинг.*

Елена Ковальчик

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СУЩНОСТИ ДЕФИНИЦИИ «ПРОВАЙДИНГ ЭФФЕКТИВНОСТИ»

***Аннотация.** В статье проанализированы основные подходы к определению экономической сущности категории «эффективность», исследовано существующий концептуальный подход к термину «провайдинг». Приводится собственная точка зрения на трактовку дефиниции «провайдинг эффективности».*

***Ключевые слова:** эффективность, результативность, эффект, результат, провайдинг.*

Olena Kovalchuk

DEFINING THE ECONOMIC ESSENCE OF DEFINITION «PROVIDING EFFICIENCY»

***Abstract:** In paper the main approaches to defining the economic essence of the category of «efficiency» is analyzed. The existing conceptual approach to the term «providing» is investigated. The own point of view on the interpretation of definition «providing efficiency» is given.*

***Keywords:** efficiency, effectiveness, effect, result, providing.*

Постановка проблеми. Стан економіки України на сучасному етапі потребує розвитку та економічного зростання. Складовою цього процесу виступає ефективне функціонування, і відповідно, економічне зростання вітчизняних підприємств. Крім того, розвиток економіки безумовно має супроводжуватися підвищенням значущості вирішення як теоретичних, так і практичних проблем ефективності. Проблеми ефективності функціонування підприємств досліджуються тривалий час, причому найбільша увага приділяється питанням її визначення та оцінки. Широко розглядаються різні методи та показники оцінювання ефективності діяльності підприємств. Також значна увага надається питанням підвищення ефективності функціонування підприємств, і менша увага відводиться питанню власне забезпечення цієї ефективності. Проте, на наш погляд, саме процес забезпечення ефективності функціонування є актуальним для підприємств у сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням визначення та оцінки економічної ефективності присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, ці питання розглядали в різний час В. Паретто, Й. Шумпетр, П. Друкер, Г. Емерсон, Т. Котарбінський, Е. Росс, Х. Лібенштейн, С. Фішер, К. Макконелл, Т. С. Хачатуров, С. Ф. Покропивний, В. А. Гросул, Н. Е. Аванесова, Р. З. Дарміць та інші. У багатьох дослідженнях автори єдині в думці, що «ефективність» — поняття, що виражає «результативність». І це розуміння ефективності як результативності функціонування економічних систем, найчастіше використовується у сучасній економічній літературі. Проте практично не відображено процесний підхід до забезпечення ефективності діяльності підприємств.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Дослідження проблем ефективності проводилося в різні часи фахівцями різних галузей, в різних напрямках та площинах. Запропоновано багато підходів до визначення сутності економічної ефективності. Проте присутня неоднозначність цих визначень, недостатня увага до процесу забезпечення ефективності, недостатня обізнаність, і як наслідок, вузьке застосування терміну «провайдинг» в сенсі процесу забезпечення. Зазначені особливості потребують виділення основних підходів до визначення цих понять для більш глибокого теоретичного дослідження та розуміння системності процесу забезпечення ефективності функціонування підприємств.

Постановка завдання. Проаналізувати основні підходи щодо визначення економічної сутності категорії «ефективність» і терміну «провайдинг» та запропонувати авторське визначення дефініції «провайдинг ефективності».

Виклад основного матеріалу.

Перш ніж перейти до обґрунтування власної точки зору щодо забезпечення ефективності функціонування підприємства з позиції системного процесу доцільно розглянути основні теоретичні положення, пов'язані з категорією ефективності.

Погляди вчених на сутність ефективності змінювалися в часі. Вважається, що вперше термін «ефективність» в значенні «результативність» почав використовуватися в економічній літературі у XVII ст. — в роботах В.Петті, одного із засновників класичної політекономії. Д.Рікардо наступним використав цей термін і надав йому нового специфічного значення — «відношення отриманого результату до певного виду витрат». З того часу поняття «ефективність» набуло статус економічної категорії і продовжувало розширяти своє застосування. А вже з кінця XIX ст. цей термін стали використовувати і для оцінки різноманітних дій. Цей вплив простежується у працях вчених-економістів кінця 20-х рр. XX ст., коли сутність економічної ефективності розглядалась по аналогії з природничими науками, тобто технічною ефективністю. Отже, аналізуючи праці вчених можна стверджувати, що ефективність є загальнонауковою проблемою, але базується вона на досягненнях саме економічної науки.

Один із перших представників теоретиків менеджменту Г.Емерсон на початку XX сторіччя у своїх працях вживав поняття «ефективність» в різних значеннях, одне з яких: «Ефективність — це максимально корисне співвідношення між сукупними витратами та економічними результатами». Можна стверджувати, що він зробив дуже важливий внесок у розвиток цього поняття, а саме — побачив в ефективності її зв'язок із функціональністю [14].

Творець праксеології Т. Котарбінський використав поняття ефективності як одне із центральних. У праксеології спочатку ефективність, правильність і успішність не відділялися одне від одного. Взагалі, поняття ефективності в Т. Котарбінського характеризується багатозначністю вживання, що обумовлює певною мірою теоретичну невизначеність цього поняття в межах праксеології. Подальший розвиток поняття ефективності в межах праксеології одержало в роботах Я. Зеленецького. Він розглядає ефективність, вигідність і економічність як основні критерії ефективної діяльності. Я. Зеленецький ототожнює ефективність і доцільність або, як це було раніше в Т. Котарбінського, результативність [7].

Основу сучасних економічних досліджень ефективності складає одно з перших визначення поняття «ефективність», сформульоване представниками неокласичної школи

політекономії (В. Паретто, Й. Шумпетром) в кінці XIX ст. За їх думкою, під ефективністю розуміється відношення витрат і результатів [15].

Друкер П. вважає, що результативність є наслідком певних процесів, виконання функцій, завдань, досягнення цілей, а ефективність – наслідком правильності таких дій, проте як перше поняття, так і друге є однаково важливими. Інші зарубіжні автори, а саме: М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі вважають, що ефективність характеризується співвідношенням між обсягом виробництва продукції і необхідними для її виготовлення ресурсами, тобто визначається як внутрішній параметр функціонування підприємства, віддзеркалюючи ефективність використання ресурсів [5].

Більшість зарубіжних вчених (Х. Лібенштайн, С. Фішер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензі) оцінюють ефективність, як зовнішнє поняття, прив'язане до ринку ресурсів, товарів і т. ін. Наприклад, Х-ефективність в економіці – концепція ефективності функціонування підприємства, яку ввів американський економіст Лібенштайн. Функціонування підприємства вважають Х-ефективним, якщо воно виробляє (реалізує) за наявних ресурсів і найкращою з доступних технологій максимально можливий об'єм продукції. Також при визначенні ефективності розподіл ресурсів враховують С. Фішер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензі [3].

К. Макконелл и С. Брю в «Економікс» відмічають, що проблема ефективності виробництва охоплює систему «витрати – випуск», тобто вона характеризує зв'язок між кількістю одиниць обмежених ресурсів, які використовуються в процесу виробництва та отриманою в результаті кількістю певного потрібного продукту. Більша кількість продукту, що отримується від даного обсягу витрат, вказує на підвищення ефективності, менший обсяг продукту від даної кількості витрат вказує на зниження ефективності [8].

Радянський вчений Т. С. Хачатуров, що також досліджував свого часу теорію ефективності, визначає цю категорію таким чином: «Ефективністю (і соціальною, і економічною) є відношення економічного або соціального ефекту до потрібних для його досягнення витрат» [13, с. 22].

В «Сучасному економічному словнику» економічна ефективність визначається як вид ефективності, що характеризує результативність діяльності економічної системи. Відповідно, до економічних систем відносять організації, території, національну економіку загалом, основною особливістю діяльності яких є вартісний характер засобів досягнення цілей, а в деяких випадках і самих цілей (зокрема, одержання прибутку) [12].

Е. Росс, поняття економічної ефективності розглядає не тільки у контексті загальної економічної теорії та мікроекономічних ринкових систем, але також як об'єкт досліджень у теорії управління господарськими системами і одне з ключових понять таких економічних дисциплін, як корпоративне управління та операційний менеджмент. У менеджменті поняття економічної ефективності має суто прикладний характер і найчастіше пов'язується з концепцією майбутніх грошових потоків і їх дисконтуванням до теперішньої вартості. Іншими словами, будь-яку компанію розглядають як актив, здатний генерувати грошові потоки.

Але, оскільки грошові потоки у майбутньому неможливо точно виміряти, ця концепція останнім часом зазнає дедалі більшої критики. Спадкоємницею концепції грошових потоків є концепція так званого «ланцюга ефективності». Ця теорія є своєрідним продовженням ідеї Портера про ланцюг доданої вартості, але, на відміну від нього, також охоплює витрати. Обґрунтуванням цього підходу є те, що кожен результат має свою першопричину, пізнання якої, дає змогу впливати на майбутній результат. Як наслідок, результати діяльності будь-якої компанії породжуються відповідними бізнес-процесами, тобто її повсякденною діяльністю [3].

С. Ф. Покропивний розглядає поняття ефективність стосовно виробництва і вказує, що ефективність виробництва являє собою комплексне відображення кінцевих результатів використання робочої сили (працівників) і засобів виробництва за певний проміжок. Вчений вважає, що родовою ознакою ефективності (продуктивності, у зарубіжній практиці) є досягнення мети виробничої або іншої діяльності підприємства (організації) за умови

найменших витрат суспільної праці або часу. Також підкреслює, що сутнісне тлумачення ефективності діяльності як економічної категорії визначається об'єктивно діючим законом економії робочого часу [6].

З інших позицій розглядають ефективність Мельник Л. Г. і Карінцева О. І., які вважають, що ефективність розкриває характер причинно-наслідкових зв'язків. Вона показує не сам результат, а те, якою ціною він був досягнутий. Федулова Л. І. визначає ефективність як оптимальне співвідношення задоволеності потреб певних груп. Така задоволеність залежить від ступеня реалізації інтересів учасників у процесі функціонування підприємства [6].

Крім того, треба зазначити, що теорія ефективності розвивалася разом з розвитком економіки і мала певні відмінності в залежності від суспільного устрою. Дослідження проблем ефективності вченими-економістами у СРСР під час індустріалізації та перших п'ятирічок було пов'язано з підвищенням ефективності виробництва і загалом трактувалося як досягнення високих темпів економічного розвитку. З часом на перший план виходить проблема соціально-економічної ефективності виробництва.

Розвиток зарубіжної економічної теорії в галузі ефективності відбувався в двох напрямках: макро- та мікроекономіки, що було обумовлено відносним розподілом діяльності держави та господарюючих суб'єктів. З позиції макроекономіки ефективність розглядалася як «теорія економічного зростання», що вивчала динаміку якісних показників, або як «теорія ефективного попиту», що заснована на балансі попиту і пропозиції. З позиції мікроекономіки розглядалася економічна ефективність на рівні господарської діяльності окремих підприємств, що зводилася до розрахунку й аналізу показників абсолютної та порівняльної ефективності.

Якщо говорити про теперішній час, то ефективність – це складна категорія економічної науки, яка всебічно охоплює всі сфери практичної діяльності людини, всі стадії суспільного виробництва, є основою для побудови кількісних критеріїв цінності ухвалюваних рішень. Можна погодитись з думкою Гросул В. А. і Аванесової Н. Е., що такі найбільш істотні характеристики господарської діяльності, як цілісність, багатовимірність, динамічність і взаємопов'язаність її різних сторін, знаходять віддзеркалення через категорію «ефективність» [4].

Враховавши вищенаведені думки вчених, можемо сказати, що поняття «ефективність» має різні підходи щодо її визначення. Переважає точка зору, згідно з якою ефективність – це відношення результатів до витрат (ресурсів), що були витрачені на його отримання, тобто так зване «традиційне» визначення. Причому, вживання термінів «ефективність» і «результативність» йде паралельно. Але між цими термінами є різниця, отже, при їх застосуванні потрібно враховувати суть поняття «ефект» і «результат», від яких і походять вищевказані терміни.

У вітчизняній економічній літературі, а також у низці праць зарубіжних авторів наводиться велика кількість визначень понять «результат» і «ефект». Так «Велика радянська енциклопедія» визначає, що поняття «ефект» походить від лат. effectus – виконання, дія (від efficio – дію, виконую) і може позначати результат, наслідок будь-яких причин, дій; засіб, прийом, явище. Ефект – досягнутий результат у матеріальному, грошовому, соціальному (соціальний ефект) вираженні. Тлумачний словник дає визначення, що «результат – це те, що отримано по закінченні будь-якої діяльності, роботи, підсумок». Тобто вважається, що результат – сукупний підсумок розвитку окремих елементів або в цілому економічної системи на конкретний момент часу або за певний період. При цьому, результат може характеризувати як позитивні, так і негативні підсумки діяльності підприємства. Ефект – результат, що характеризує успішність, корисність функціонування окремого процесу або системи в цілому, тобто позитивні тенденції в розвитку господарюючого суб'єкта.

Отже, можна стверджувати, що результативність відображає ступінь досягнення запланованих показників або поставлених цілей, а ефективність – це поняття, що характеризує позитивну динаміку розвитку господарюючого суб'єкта. Таким чином,

ефективність виступає як індикатор розвитку та його найважливіший стимул. Ефективність – якісна категорія, пов'язана з інтенсивністю розвитку підприємства (динамічною якісною категорією), та відображає глибинні процеси вдосконалення, що відбуваються в усіх елементах системи господарюючого суб'єкта [4].

В зарубіжній англомовній літературі поняття ефективності функціонування виражається двома термінами. Перший – «efficiency» – це є відношення між випуском продукції та використаними для її виробництва ресурсами. По ньому можна оцінити економічність роботи підприємства та його підрозділів, тобто це вимірне поняття. Другий – «effectiveness» – оцінює міру досягнення підприємством своїх цілей і не є кількісно вимірним поняттям. Цей термін більш повно характеризує успішність роботи і відображає не тільки економічність виробництва продукції, але й характеристики взаємодії (взаємовідносин) з зовнішнім середовищем.

Виходячи з вище наведеного, можна стверджувати, що забезпечення ефективності функціонування підприємства відображає певний процес. Відповідно, його розгляд як системного процесу – провайдингу ефективності – дасть змогу виокремити його складові, що в свою чергу потребує визначення змісту дефініції «провайдинг ефективності».

Що стосується забезпечення, то в сучасній економічній літературі (особливо у перекладах) терміни «забезпечення» і «провайдинг» є синонімами. Разом з тим поняття «провайдинг» має міждисциплінарний характер і досить широку семантику. Сам термін «провайдинг» походить від англійського «provide». Англо-російський словник В. К. Мюллера дає 5 визначень терміна «provide»: 1) заготовляти, запасати; зберігати; 2а) постачати; доставляти; забезпечувати (чим-небудь матеріальним), 2б) давати, надавати; забезпечувати; 3) забезпечувати засобами до існування; 4а) уживати заходи, готуватися, 4б) передбачати; 5) юридично обумовлювати, передбачати [9].

В сучасній теорії та практиці під провайдингом розуміється процес забезпечення необхідним окремої людини, робочої групи, організації в цілому.

Останнім часом термін «провайдинг» набув значного поширення, проте розуміння його сутності, змісту, особливостей, теоретичного підґрунтя ще перебуває на стадії формування. Сьогодні термін «провайдинг» в міжнародній практиці найчастіше зустрічається в контексті інформаційно-технологічного забезпечення постачання послуг, у тому числі: доступ до всесвітньої мережі Інтернет; контент-провайдинг – ігри, мелодії, sms для мобільних телефонів; сервіс-провайдинг – провайдинг технологічних послуг; провайдинг технологічних рішень, наприклад налагодження обладнання тощо.

В сучасній Україні в результаті реформування економіки увійшло у науку і зараз широко застосовується поняття «провайдинг інновацій». Вітчизняні економісти розглядають провайдинг інновацій як систему перетворення наукових знань на ринковий продукт з урахуванням інтересів усіх учасників інноваційного процесу. Одним із основних суб'єктів цієї системи виступає інноваційний провайдер, який як суб'єкт підприємницької діяльності здійснює апробацію та впровадження інноваційних проектів [10].

Володін С. А. дає наступне визначення поняття «інноваційний провайдинг» - це забезпечення безперервного процесу створення, удосконалення і трансферу наукової та інноваційної продукції за економічними правилами наукоємного ринку [2]. Васенко В. К. при розгляді поняття інноваційний провайдинг підкреслює, що він дає змогу формувати функціональне забезпечення підприємницьких структур – інноваційне, інвестиційне, фінансове [1].

Крім того, набуває подальшого поширення застосування термінів «провайдинг» і «провайдер» в різних галузях економіки, в першу чергу, коли це пов'язано з надаванням підприємствами цих галузей різного роду послуг (наприклад, інфраструктурні провайдери в галузі будівництва автодоріг).

Висновки та перспективи подальших досліджень в даному напрямку. Вивчення проблематики питання ефективності дозволяє зробити висновок, що на сьогоднішній день відсутнє однозначне визначення поняття ефективності. Крім того, складність та

багатовимірність цього поняття сприяє продовженню досліджень в умовах науково-технічного, економічного та соціального розвитку економічної системи країни. На нашу думку цілком доцільно розглядати ефективність функціонування підприємств як поняття, що характеризує позитивну динаміку розвитку господарюючого суб'єкта, а забезпечення ефективності як певний процес.

Існуючі в економічній науці трактування терміну «провайдинг» стосуються переважно сфери інновацій, хоча потенціал цього терміну має ширші можливості для застосування і розглядають його як деякий процес.

Отже, проведений огляд існуючих підходів до трактування понять «ефективність» і «провайдинг» дозволив сформулювати авторський погляд на процес забезпечення ефективності функціонування підприємств. На основі викладеного можна визначити дефініцію «провайдинг ефективності» як системний процес формування, впровадження та підтримки комплексу заходів для підвищення ефективної діяльності підприємств, який забезпечить результативність, дієвість та економічність функціонування й розвитку підприємства як цілісної системи при змінному зовнішньому середовищі.

Вважаємо, що для успішного розуміння процесу забезпечення ефективності функціонування підприємств потребують подальшого вивчення складові провайдингу ефективності.

Використана література:

1. Власенко В. К. Інноваційний провайдинг в АПК [Електронний ресурс] / В. К. Власенко. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/Vsnau/2010_2/44Vasenko.pdf.
2. Володін С. А. Наукові основи інноваційного провайдингу на прикладі наукоємності сфери АПК / С. А. Володін. — К.: Дія, 2006. — 112 с.
3. Гетьманський В. О. Економічна природа та теоретична сутність ефективності функціонування підприємства [Електронний ресурс] / В. О. Гетьманський — Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltsu/19_13/100_Getmanski_19_13.pdf.
4. Гросул В. А. Концепція стейкхолдерів в системі оцінки ефективності функціонування підприємства [Електронний ресурс] / В. А. Гросул, Н. Е. Авансова. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VZhDU/2010_2/46.pdf.
5. Дармиць Р. З. Взаємозв'язок результативності та економічної ефективності в системі менеджменту підприємства [Електронний ресурс] / Р. З. Дармиць, Н. О. Вацик. — Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltsu/20_12/153_Dar.pdf.
6. Куцинська М. В. Аналіз існуючих підходів до оцінки економічної ефективності діяльності організацій [Електронний ресурс] / М. В. Куцинська. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2011_50/statti/29.pdf.
7. Лала О. М. Історична ретроспектива взаємозв'язку ефективності, надійності та якості системи управління / [Електронний ресурс] / О. М. Лала. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2009_3/7.pdf.
8. Макконелл К. Р. Экономикс: принципы, проблемы, политика. Пер. с 13-го англ. / К. Р. Макконелл, С. Л. Брю. — Изд. - М.: ИНФРА-М, 1999. - 974с.
9. Мюллер В. К. Англо-русский словарь. Изд. 16-е, стереотип. / Мюллер В. К. — М.: Изд. «Советская Энциклопедия», 1971. - 912 с.
10. Провайдинг інновацій: підручник /за ред. проф. М. П. Денисенка. — К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. — 448 с.
11. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред.С.Ф. Покропивного. — Вид. 2-ге, перероб. та доп. — К.: КНЕУ, 2001. — 528 с., іл.
12. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь — 2-ое изд. [исправ.] / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. — М. : Изд-во «ИНФРА-М», 1998. — С. 412.
13. Хачатуров Т. С. Эффективность капитальных вложений / Т. С. Хачатуров. — М.: Изд-во «Экономика», 1979. — С. 22.
14. Эмерсон Г. Двенадцать принципов производительности / Г. Эмерсон // Управление это наука и искусство. - М.: Экономика, 1992.
15. Якимчук Т. В. Соціально-економічна ефективність підприємства та її значення в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Т. В. Якимчук — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2011_2_2/41.pdf.

Статтю отримано 11 жовтня 2011 року

Рецензію на статтю дав д.е.н., проф. Рогатинський Р. М.